

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2022 | ÅRGÅNG 26

Bokförlaget THALES

ANTAGONISTISKA MOTSÄTTNINGAR

Torbjörn Tännsjö

ÅR 1952, FÖR sjuttio år sedan, publicerade Mao Zedong sin skrift om motsättningar (författad redan 1937). Han lanserar där uttrycket om vissa motsättningar som »antagonistiska». Jag ska här ta upp denna tråd, utan att försöka tränga djupare in i Maos tänkande. Det är uttrycket jag använder, utan avseende på om jag träffar just Maos intention bakom användningen av det.

En viktig skillnad mellan två typer av motsättningar mellan människor är alltså den mellan sådana som är antagonistiska och sådana som inte är det. Med en »antagonistisk» motsättning ska jag förstå en som endast kan lösas genom att minst en av parterna i den elimineras. En motsättning som inte är antagonistisk är sådan att det finns en möjlig lösning på den, där parterna fortsatt kan samexistera.

Detta med elimination av parterna kan låta sinistert. Men det behöver inte vara bloddrypande. Eliminationen behöver inte vara fysisk. Man kan t.ex. tänka sig att motsättningen mellan överklass och underklass i ett samhälle upplöses därför att klasserna, genom olika strukturella reformer, avskaffas. Alla lever lyckligt i ett klasslöst samhälle.

Man kan också tänka sig att en etnisk konflikt löses genom att de två grupper, som står i motsättning till varandra, upplöses genom en process av ömsesidig integration. Där det ursprungligen fanns två klart urskiljbara etniska grupper återstår nu ett folk som uppkommit genom att man fått barn med medlemmar av den andra etniciteten och där olika seder och vanor konvergerat (man kanske t.ex. på japanskt vis firar alla helgdagar, som de två etniciteterna hade att bjuda på).

Det är inte alltid lätt att avgöra om en motsättning är antagonis-

tisk eller ej. Parterna kan vara oense på den punkten och det är möjligt att de gör den antagonistisk genom att välja att se på den på så vis. Klassifikationen i antagonistiska och icke-antagonistiska motståndningar är kanske inte så viktig. Det viktiga är snarare att inse att vissa konflikter (bäst) kan lösas just genom elimination av parterna, oavsett om de korrekt kan klassificeras som antagonistiska eller ej.

Nazismen

NAZISMENS ANTISEMITISM KOM att utvecklas till en punkt där den ena parten, nazisterna, försökte helt utplåna (fysiskt likvidera) den andra, judarna. De såg konflikten mellan tyskar och judar som antagonistisk. Det började med att Eichmann samarbetade med sionistiska organisationer för att få judar att lämna Tyskland. Det kulminerade då samme Eichmann fungerade som arkitekt bakom den fysiska förintelsen.

Men var konflikten verkligen antagonistisk? Fanns den över huvud taget? Idag vill vi väl avfärda den som ett hjärnspöke eller som frukten av en falsk konspirationsteori framställd med bestämda politiska syften. Ett dåligt exempel, således.

Folkutbytesteorin

EN ALLT VANLIGARE föreställning som sprids från radikalt högerhåll i vår samtid är att den »vita rasen» i framför allt Västeuropa, USA, Australien och Nya Zeeland, håller på att utplånas till följd av invandring av icke-vita personer. Samtidigt sprids från samma håll föreställningen att islam på sikt kan komma att erövra hegemoni i tidigare vita kristna samhällen som de västeuropeiska eller nordamerikanska. Titeln på det dokument Christchurchmördaren, Brenton Harrison Tarrant, publicerade var just *The Great Replacement*. Klart är att de högerradikala personer som sprider föreställningen om ett förestående folkutbyte ser icke-vita invandrare som ett antagonistiskt hot mot den västerländska kulturella särarten. Målet från de högerradikalas sida är att förhindra fortsatt invandring, att verka för repatriering och att skrämja invandrare så att de ska avstå ifrån att söka asyl. Även politiska mord ingår i arsenalen som ska jaga skräck i »icke önskvärda» personer i vårt land.

Hur ser det typiskt liberala svaret ut på denna högerradikala oro? Det är inte alltid så lätt att avgöra, då den högerradikala oron brukar avfärdas utan vidare granskning. Men i princip finns två möjliga svar att tillgå. Ett är att hävda att det även här rör sig om vilda fantasier. Den homogena västerländska identiteten är stabil och på intet sätt hotad. Ett mera djärvt svar är: om så vore, vad spelar det för roll? Är det inte kanske till och med av godo att det vi uppfattar som skarpa »rasmässiga», etniska och religiösa skillnader, på sikt upphävs?

Det den ena sidan uppfattar som ett hot, den rena västerländska identitetens förlust, skulle den andra alltså se som något önskvärt. Konflikten är kanske antagonistisk, men den kan lösas genom att skillnaderna gradvis får klinga bort och båda parter uppgår i något gemensamt nytt.

Identitetsbegreppet spelar en viktig roll för hur denna motsättning ska förstås. Inte i någon djup filosofisk bemärkelse, men i en vardaglig där olika identitetspolitiska ideologier väljer sina egna identitetskriterier. Ras? I så fall väl i bemärkelsen av hudfärg (kanske förknippad med olika vetenskapligt skakiga hypoteser om korrelation med personlighet och intelligens). Religion? Hur snävt ska gränsen dras? Kristen? Men tänk på katoliker och protestanter (i olika varianter). Muslim? Men tänk på shia och sunni. Etnicitet? Ett svårfångat begrepp. Språk? Men tänk på serbokroatiskan, som plötsligt inte längre fanns.

Notabelt är att om motsättningen ses som antagonistisk är en högerradikal lösning förvisso möjlig genom assimilation, så länge skillnaderna inte beskrivs i rasmässiga termer. De invandrade får anpassa sig. Men beskrivs skillnaden i rastermer innebär assimilation att båda parter upphör att existera. I stället från två väldefinierade raser framträder en ny »blandras». Det är ett dilemma för de högerradikala.

Hur ska de högerradikala se på integration? Traditionellt med skepsis. De vill undvika invandring av icke-vita individer med »främmade» seder, religion och språk. De måste frukta att integrationen blir övergående och resultera i en »ny» folkgemenskap. Bäst då, tycks de oftast anse, att förhindra icke-europeisk invand-

ring, ja till och med att likt en gång Eichmann genom »repatricering» återställa den rena folkgemenskapen.

Hur ska invandrade se på integrationen? Ivrrar de för den egna identitetens bestånd kan integrationen på sikt visa sig problematisk. Ju mer osäker och bräcklig den egna identiteten upplevs, desto starkare skäl att misstänka att den kan gå om intet inom ett par generationers tid. Då hjälper det föga att också landet man invandrat i har ändrat karaktär. Bäst att bjuda motstånd! Men insisterar man på att man utgör en nationell minoritet kan de högerradikala överraska: javisst, men då ska vi samtidigt hålla i minnet att det finns en nationell majoritet. Vi är alla svenska medborgare, men vi har olika nationell identitet. Kom ihåg Björn Söders uttalanden om judar och samer! Själv räknar han sig väl till den svenska majoriteten.

Hur ska vi som säger välkommen till invandrare och flyktingar tänka? Utmärkt om vi på sikt kommer att utgöra en ny gemensamt uppfattad identitet?

Kvinnor och män

FÅ VILL VÄL bestrida att män oftast och även i vår tid på olika vis förtrycker kvinnor. Åsikterna går isär om hur det sker och hur fenomenet bäst ska förklaras. Ändå står ett klart att det föreligger en motsättning mellan kvinnor och män. Är den antagonistisk? De flesta har nog hävdats att den kan lösas utan att någon av parterna elimineras. På sikt bör det vara möjligt att finna vägar att leva tillsammans utan att något kön förtrycker det andra. Men radikala kritiker har förekommit. Ska man ta Valerie Solana och hennes SCUM-manifest (Society for Cutting Up Men) på allvar ville hon fysiskt eliminera alla män. Det låter brutalt, men reproduktionsteknologin erbjuder en möjlighet att på sikt och fredligt fasa ut männen ur mänskligheten. Kvinnor kan se till att de föder barn utan medverkan av män och de kan se till så att de endast föder döttrar.

Vore detta av godo?

Om motsättningen mellan kvinnor och män verkligen är antagonistisk, så borde det gå att lösa den genom att *båda* parter elimineras. Jag tänker då på någon form av elimination, som inte är fysisk, utan mer i linje med hur klasserna elimineras då klassamhäl-

let avskaffas. Kan man göra sig av med skillnaden mellan kvinna och man?

I överförd bemärkelse är en sådan utopi utan könsskillnader möjlig. Frågan är om den är önskvärd. Våra begrepp om man och kvinna är trubbiga. Det har visat sig svårt att finna en fruktbar klassifikation där klasserna är uttömmande och ömsesidigt uteslutande. Klasserna av kvinnor och män kommer att överlappa varandra, eller åtminstone lämna individer utanför såväl den ena som den andra.

Kunde man inte bara från samhällets sida sluta skilja mellan kvinnor och män? När olika distinktioner behöver göras kan man gå på de kännetecken som i situationen är relevanta. Det är inom idrott aldrig en fråga om kön som sådant. Idrottsrörelsen får gå på sådant som muskelmassa, längd och tyngd när klasser ska upprättas bestående av individer som tillåts – och förbjuds – tävla mot varandra. Inom medicinen: prostataproblem? En fråga för dem som har en prostata, vilken kan angripas av sjukdom. Livmoderproblem? Sak samma här. Utan avseende på kön. Vissa män saknar prostatakörtel. Många kvinnor saknar livmoder. Eller är män utan prostata inga riktiga män? Är kvinnor utan livmoder inga riktiga kvinnor? Frågor som dessa undviker om vi låter bli att över huvud taget skilja på kvinna och man.

Det sägs att begreppet om kön (eller genus) är socialt konstruerat, och det ligger något i den saken. *Alla* begrepp vi använder har vi i någon mening konstruerat. De kan alltså dekonstrueras. Så varför inte dekonstruera begreppen om kvinna och man?

I *en* mening är det emellertid omöjligt att dekonstruera begrepp. Anta att någon konstruerat en definition av kvinna som en individ med XY-kromosom, livmoder, slida och bröst. En sådan begrepps-bildning har tillkommit genom att val av något slag. Vi kan välja att inte bruka den. Men fortsatt kommer att *finnas* »kvinnor», i den betydelse av ordet vi nu valt att *inte* bruka.

Ändå är det en stor sak om vi ger upp själva begrepps-bildningen (som ju är orimligt snäv, men svår att vidga utan att olika problem tillstöter). Det är vad vi kan göra med vilka som helst av de begrepp vi konstruerat. En del av dem borde vi kanske avstått ifrån att alls skaffa oss. Då Pride-ledningen kräver ett tredje kön och lesbiska och

bisexuella »riktiga» kvinnor protesterar blir det dålig stämning. Om man inte registrerar kön över huvud taget kan motsättningen upplösas och kön får bli en privatsak.

Sunda förnuftet säger oss kanske att vi normalt ska försöka lösa motsättningar i samförstånd. Ändå äger tanken att de ska upplösas tillsammans med de parter som ingår i dem attraktion. Visst är tanken på en värld utan klasser eller raser, utan identitetspolitik baserad på etnicitet eller religion, en värld där vi alla talar ett gemensamt språk, och en värld utan åtskillnad mellan kvinna och man, fantasieggande.

Allt detta förutsatt att mänskligheten inte gör slut på sig själv och alla upptänkliga motsättningar genom fortsatt global upphettning. Och lösningen på det problemet är nog också upplösning av de parter, världens nationer, som inte kan hantera allmänningens tragedi. En värld, en stat med globalt bindande lagstiftning är vad som behövs för att rädda mänskligheten. Tanken kan förefalla utopisk men den är nödvändig att snabbt realisera. Alternativet är vår gemensamma undergång.

→

Torbjörn Tännsjö